

Dacă domeniul MAGIEI POPULARE ne fascinează atât de mult, este pentru că el ne deschide calea spre un univers spiritual ale căror obârșii se pierd în negura timpului. Un univers arhaic, în care atitudinea omului în fața MISTERELOR NATURII a izvorât dintr-un fel de teamă sacră, dintr-o gândire și simțire aparte, dominată de mitic, magic și religios, concretizată într-un bogat sistem de credințe și reprezentări colective. Această mentalitate arhaică impresionează întâi prin solidaritatea cu natura, cu ritmurile cosmice, dar și prin legătura afectivă cu mai toate lucrurile înconjurătoare – lucruri în care materialul se suprapun, lucruri profane, dar care prilejuiesc manifestarea sacrului, lucruri purtătoare de mesaje încifrate în “semne” pe care nu e orișicine vrednic a le pricepe...

Gândirea țărănească, căutând să le deslușească ÎNTELESU' LUMII ȘI RÂNDUIALA EI, a recurs din timpuri străvechi la ceea ce Ernest Bernea numește “cauzalitate mistică”.¹ Aceasta ar putea fi exprimată prin credința într-o legătură misterioasă cu divinitatea, care face ca fenomenele să se producă sub influența unor valențe de ordin spiritual, cauzele lor fiind căutate (și găsite!) nu atât în sfera determinismelor concrete cât și în cea a supranaturalului. Iar în cele două căi de acces în această lume situată deasupra firii, a naturii, au fost, din cele mai vechi timpuri, **MAGIA și RELIGIA**.

Dacă prin religie se acceptă “supranaturalul” – deci divinitate așa cum oamenii și-o reprezintă și ea este implorată prin rugăciuni și sacrificii să vină în ajutorul lor, prin magie se încearcă constrângerea, manipularea acestor forțe supranaturale. Dar cele două căi s-au intersectat mereu pentru că “nu există religie fără magie, așa cum nu există magie care să nu conțină un dram de religie” – notează Claude Levi – Strauss în *Gândire Sălbatică*².

Dicționarele de specialitate³ ne spun că *magia* e definită ca un sistem de ceremonii și practici rituale determinate de credința în puterea magului (preot, șaman, vrăjitor) de a acționa asupra realității obiective cu ajutorul forțelor supranaturale și a mijloacelor oculte pe care le stăpânește. Din marea varietate a practicilor magice și a tipurilor acestora – magie “albă” (ademonică, benefică) și magie “neagră” (malefică), sau în exprimare frazeriană, magie “imitativă” (bazată pe legea similitudinii), și magie “contagioasă” (acționând pe principiul contactului), apoi, magie erotică, premaritală, divinatorie, meteorologică, magie negativă (tabu-uri, interdicții sacre) ș.a ... - în cadrul culturii țărănești, sunt încă în mare forță **DESCÂNTECELE**. Asupra acestui ritual de magie tainică aș dori să ne oprim puțin ...

Se presupune că în trecut cuvântul “descântec” avea un sens mai restrâns, existând și antonimul său “încântec”. Dacă *încântecul* (numit și “făcătură”, “fermecătură”, “vrajă” ș.a) desemna efectuarea propriu-zisă a practicii magice cu scopul de a modifica o stare de lucruri

dată, **descântecul** era "desfacerea", "dezlegarea de făcătură, de vrajă" ș.a. Astăzi însă, **descântecul** – cuvânt pur românesc – s-a generalizat, dobândind ambele sensuri. Așa cum experiența de teren ne indică, "se descântă și în fapt de făcătură de urât, da' și pântru dezlegarea de urât, de tăt feliu..."⁴.

Ca și alte ritualuri magice, descântecul este apanajul unor persoane "specializate" – în general femei mai în vârstă numite "descântătoare", "bosconitoare". "vrăjitoare", "șolomonite" etc. – care, prin experiențe repetate și datorită unor calități deosebite ("paranormale!") și-au dobândit recunoașterea și prețuirea colectivă. Chiar și azi, în pragul mileniului trei vom găsi în satele noastre astfel de "babe meștere"...

E larg răspândită credința că "... făcătura de urât vine de la dracu'... da, o mână Necuratu' pân' femei deieste șolomonite"⁵, iar descânțele vindecătoare (în general toate practicile de magie albă) vin de la Dumnezeu și, mai ales, de la Maica Domnului. Trebuie precizat aici că, în concepția țărănească, chipul Maicii Domnului diferă de cel prefigurat de textele biblice. Cultul Maicii Domnului a preluat – în versiuni caracteristice culturii populare atributele mai însemnate ale Zeiței Mame a Pământului, Terra Mater, indicând acel sincretism, specific acestei zone europene, între creștinismul oficial și străvechile ritualuri precreeștine. Astfel, Sfânta Maria – mama – fecioara a lui Isus Christos pe care l-a zămislit de la Duhul Sfânt – este un fel de zeiță ocrotitoare a copiilor, a nașterilor, a celor năpăstuiți, este aducătoare de belșug, vindecătoare, făcătoare de minuni, deci, MAMA arhetipală prin excelență. De aceea, ea este invocată în mai toate descânțele și rugată să mijlocească lecurile magice:

"Să rămâie... curat,

Cum Maica Preciste l-o lăsat!",

Ori în cunoscuta formulă de încheiere:

"Descânticu' di la mine,

Leacu' di la Maica Domnului!"

Fiind incantații magice, descânțele au un anumit ritual de rostire care le conferă funcționalitate, conducându-le spre anumite efecte. De obicei, textele descântecelor circulă oral, însă uneori ele pot fi scrise și purtate ca talisman "întru apărarea de duhurile rele" care "bântuie" universul mitofolclorului țărănesc. Efectul dorit se obține fie prin sugestie (textele având o forță simbolică, ca și în cazul urărilor), fie prin acțiunea fonetică a combinărilor ritmice de cuvinte și sunete (un fel de fonoterapie care, se știe, influențează benefic psihicul uman).

Petru Caraman, în amplul său studiu privind colindatul la români, compară descânțele cu colindele, subliniind ideea că primele țin de magia secretă. Dar în ambele apare repetiția, rostul ei fiind, spune autorul "...chemarea insistentă a unui lucru sau fapt, prin concentrarea întregii atenții numai asupra lui (...). E unul din mijloacele care-l ajută pe descântător să se rupă de lumea reală și să se identifice cu lumea magică."⁶

Rostirea descântecului e însoțită de efectuarea unor gesturi concrete – așa numitele "făcături" magice. Des întâlnite sunt: stingerea

cărbunilor în apă, stropirea cu "apă sfințită" păstrată de la anumite ceremonialuri (de la "Rusalii" sau "Bobotează"), lovirea simbolică cu busuioac, leuștean sau usturoi (mai ales în scopuri exorciste), gesturi de amenințare – tot simbolică – cu obiectele ascuțite (cuțite, ace, furci, foarfeci ș.a.) a acelor forțe care, se crede, au provocat **răul**.

Există o foarte mare varietate de descântece, cele mai multe destinate vindecării anumitor "beteșuguri": dureri de cap, de stomac, de dinți, friguri sau "fierbințeli" sau chiar boli de nervi (deliruri, crize convulsionale). Dintre acestea larg răspândite sunt **DESCÂNTECELE DE DEOCHI**, asupra cărora mă voi opri puțin. Credința în FORȚA MAGICĂ A PRIVIRII unor oameni atrăgând după sine îmbolnăvirea persoanei "deocheat" (privite insistent), este foarte vie în lumea satului. Există concepția că o mare putere de deocheat (deși ea poate fi și involuntară, inconștientă) o au "...oamenii cu o cotătură re...așenncrunțat oarecum, da mai cu samă ăia de au ochii mari albaștrii ori verzi."⁷ Consecințele privirii acestor "ochi răi" sunt: amețeli, frisoane. Grețuri, dureri bruște de cap, dar, spun țăranii că "de deochiet poț și muri dacă nu-i nime să-ț descânte ori nu știe bine cum..."⁸. Iată forța și rostul acestei arte – știință care se cheamă **magie populară!**

Pentru a preveni deochiul sunt câteva reguli în comportamentul țăranesc: legarea cu fir de lână roșie la mână (mai cu seamă la copii mici – foarte expuși la acest pericol), luarea hainelor pe dos, purtarea unor talismane, ș.a. Dar există și cerința ca "atunci când vezi un lucru frumos – coptil, om, daă și on cal mândru ori o văcută cinașă...să ștopiești iute și să zăci "să nu-ț șie cu deochi!" ș-apăi iute să-ț faci cruce..."⁹. Pentru a vindeca pe cineva de deochi se apelează la "descântătoare" care utilizează anumite procedee magic – rituale, mai ales stingerea CĂRBUNILOR ÎN APĂ (fiind cunoscute rosturile purificatoare ale apei și focului). Pe măsură ce se sting cărbunii – de obicei nouă la număr, tot câte trei odată (puterea magică a numărului "sfânt"), se rostește, în șoaptă, "desfăcătura":

"De deochi – curat
Cum Dumnezeu te-o lăsat.
Cărbuni sfinți în apă curată...
De-o deochiet careva pă... (numele bolnavului)
Să-l dezlege doi ochi negri ai Maicii Preciste!"¹⁰

Iar după ce se sting toți cărbunii și se bea din apă tot de trei ori, făcând semnul crucii pe fruntea deocheatului se mai spune:

"De deochi curat
Te du păstă sat
La cin' te-o lăsat!
Să rămâie... (numele bolnavului) curat
Ca argintul strecurat,
Cum Dumnezeu l-o lăsat!"

Dar, să spunem totuși, că aceste versuri tainice pot fi... nu tocmai "potolite", sau pacifiste, lăsând cale liberă descărcării furiei... Iată dovada:

"De-o deochiet pă... (numele bolnavului)
Muiere necurată ---

Cu inimă die drac
Cu uăti de lup turbat---
Saie-i uătii!
Ptice-i păru'
Crepe-i țâtele!
Mnire-să, desmire-să
Cum s-o mnirat ea de... (numele)
Să-i șie lui leacu'
Să se-ntejie ca cheagu!
În ăst ceas ce i-am cotate
Dumnezeu mi-o ajutat,
Să nu-i șie lui strâcat
Cât on șiruț de mac
În nouă desticat!"¹¹

Un alt tip de descântece sunt cele destinate izgonirii din casa sau chiar din corpul omului, a unor "duhuri rele" precum moroii, strigoii, pricolicii, ori altfel de demoni numiți și "bozi". De aici și termenul de "bozcoane" – cu care sunt denumite în unele sate din Ardeal aceste practici magice cu scop exorcist.

În mentalitatea țărănească de tip arhaic este adânc înrădăcinată ideea că o seamă de spirite malefice ("duhuri rele") au puterea de A FURA MANA – a holdelor, a pomilor și a viței de vie, a vacilor și oilor, a albinelor etc. Această MANĂ este reprezentată ca o substanță de ordin spritual, un fel de forță care generează și păstrează rodul și belșugul în general. Dacă în trecut această acțiune magică păgubitoare era pusă pe seama unor "vrăjitoare specializate", astăzi se crede că "hoți de mană" sunt mai cu seamă strigoii, "duhurile necurate". Pentru a preîntâmpina "furatul manei" – mai probabil în anumite zile ale calendarului (Sângeorz, Sânt Andrei) – se iau o seria de măsuri: ungerea cu usturoi a ușilor și ferestrelor casei dar și a grajdurilor, punerea rugului sălbatic la toate intrările – "ca să se-nspine strâjile", lovirea simbolică cu leuștean ori busuioc, punerea tălângilor, a "zurgălăilor", ori a "ciucalăilor" de lână roșie (la coarnele vitelor sau la hamurile cailor). Dacă toate acestea nu sunt destul de puternice pentru a ține piept forțelor malefice, găsim în știința de viață a țăranilor și descântece pentru "recuperarea manei". Iată de pildă unul pentru "tomnit laptile de vacă":

"S-o dus Joiana (numele vacii)
Di la poiata ei...
Și i-o ieșit în cale
Nouă zeci și nouă de strâgoaie.
În uăti i s-o uitat,
Puterea i-o luat,
Laptele i l-o strâcat..."

După rostirea acestor versuri începe efectiv acțiunea magică a descântatului folosind: "o vedre cu apă, trii șire de paie, on cuțât cu care să-npunje apa și să zice așe:

Cuțātu-n mână l-o i lua,
Inima diutoarelor

Ș-a strângoaielor
Împunje-o!
Ceas de moarte lasă-le-o!
Iară țâie, Joiană, ț-oi da'napoi
Laptile, puterile,
Laptile nestrâcat
Ca argintu' strecurat!"¹²

Din practicile magice bazate pe forța cuvântului face parte și **BLESTEMUL**, folosit mai ales în scopul răzbunării pedepsirii sau al compromiterii unor persoane (de aici apartenența lui la sfera magiei negre). Spre deosebire de descântec, blestemul este mai ales "făcătură", un încântec prin care se invocă mânia (chiarurgia) divinității asupra unei ființe sau acțiuni. Oarecum paradoxal din punct de vedere al moralei creștine, dar venind să întărească ideea legăturii dintre religie și magie subliniată mai înainte, găsim cel mai mare blestem din credința religioasă a lumii, tocmai în... **Biblie!** Este vorba de blestemarea de către însuși Dumnezeu a perechii primordiale Adam și Eva, în semn de răzbunare pentru cutezanța lor de a se înfrupta din "Pomul Cunoașterii". Iată pasajul biblic: "Blestemat să fie pământul din pricina ta! Cu trudă să te hrănești din el în toate zilele vieții tale. Spini și pălămidă să-ți aducă și să mănânci din buruienile pământului. Întru sudoarea feței tale să mănânci pâinea, până când te vei întoarce în pământ, căci din el ai fost luat. Căci țărână ești și în țărână te vei întoarce!"¹³

În folclorul românesc e puțin probabil să întâlnim blestemul din sursă divină, căci "Nu te blastămă Dumnezo... Dumnezo îi bun și iartă, până-n Ziua Judecării!" – spun țaranii. Pretutindenii însă grav și temut e considerat blestemul părintesc: "Ăl mai urât lucru pă lume și ăl mai primejdios îi BLESTEMUL DE MAMĂ (sn.) căci nici Sfântul Dumnezeu nu te mai scapă de el!"¹⁴

Uneori "în fapt de blestem" se poate afla printr-o practică magică anume cine e responsabil de această "făcătură". Ritualul se desfășoară astfel: "Puicotătoarea (oglidă) într-o vedre cu apă neînceptută și cu nouă lumini aprinse pă gura vedrii puse tăt roată, poț vide în apă cin te-o blăstămat."¹⁵

Cuvântul **blestem** e de origine greco-latină – "blasphemia" însemnând hulă, calomnie, defăimare. Trebuie să recunoaștem că, din păcate, în zilele noastre el e cvasipermanent în forma lui degenerată – înjurătura – atât în mediul rural cât și în cel mai "civilizat" (!) al orașelor...

Des întâlnite mai ales în rândul tradițiilor premaritale sunt și **DESCÂNTECELE DE DRAGOSTE** – mai mult în forma încântecelor, a "vrăjilor" sau a "farmecelor de dragoste" și specifice anumitor momente ale calendarului țărănesc: Bobotează, Dragobete, Florii, Rusalii, Sânziene, Anul Nou. Farmecele de dragoste se pot îndeplini ritualic numai în "zilele de fruct" și se fac întotdeauna la "ceasuri de mare taină" – înainte de răsăritul soarelui, "când s-arată roșeața pă Cer", sau sub puterea lunii în miez de noapte "la ceasu-n care nu-l nici ieri, nici azi, nici mâine"... Iată nevoia atemporalității, a abolirii timpului profan pentru ca ritualul să fie eficient.

În practica acestor obiceiuri rituale se utilizează anumite obiecte care, prin simbolistica lor, sunt considerate a fi purtătoare de puteri magice: oglinzi, mărgelile, inele, cămăși bărbătești, boabe din cununa sacră a secerișului, semințe de cânepă, ouă roșii de Paști, lumânări furate de la biserică (dintr-un lăcaș sfânt pentru a fi cu folos...). Dar, pe lângă toate acestea, un rol important îl dețin plantele cu valențe afrodisiace precum busuiocul, floarea de colț, de soc, sânzienele și mai ales mărăguna – divinizată, numită “Doamna Codrului”, “Doamna Bună” (incantațiile cu mărăgună ocupând un loc aparte în cadrul magiei erotice). Toate aceste plante trebuie culese în taina “cu floarea nepticată și cu roua nescuturată, ca să șie cu noimă...”¹⁶

Cu toate aceste ritualuri magice este uimitoare simplitatea, naturalețea cu care “demonicul” se împletește cu venerația specifică ritualității creștine. Descântecelul, în variatele lor forme, sunt într-un fel opuse rugăciunii. Dacă rugăciunea are un caracter implorator, descântecul – situat în sfera magiei – este mai mult poruncitor. Dar, așa cum am observat, descântecul apare de cele mai multe ori înveșmântat de haine creștine (se invocă puterea Maicii Domnului, a lui Dumnezeu, se face semnul crucii) iar acesta nu este doar un veșmânt conjunctural. Omul din lumea satului este religios, crede cu tărie în Maica Preacurată și în Fiul lui Dumnezeu. Dorind să intervină în acțiunea unor energii bio-cosmice cărora țăranul le spune **duhuri**, e firesc să se așeze sub puterea și binecuvântarea **Duhului Sfânt**. O face simplu, natural, printr-un fel de **MAGIE RELIGIOASĂ**.

“Dumnezeu îți dă, da’ nu-ți pune și în traistă!” – spune proverbul românesc. Iar această atitudine magico-religioasă a țăranului este tocmai un mod de “a pune în traistă” ceea ce Dumnezeu i-a dat... Este comportamentul firesc de “copil al lui Dumnezeu” și “frate” al Naturii pe care o cunoaște, o simte, o interiorizează, preluându-i valențele și ritmurile.

NOTE

¹ Ernest-Bernea – *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, București, Ed. Humanitas, 1997, p. 257 și urm.

² Claude Levi – Strauss – *Gândirea sălbatică*, București, Ed. Științifică 1970, cap. 8.

³ V. Kernbach – *Dicționar de mitologie generală*, București, Ed. Albatros, 1995, p. 332.

⁴ Ivan Evseev – *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Timișoara, Ed. Amarcord, 1998, p. 242.

⁵ Informator: Giurgiu Ileana a lui Felea (64 ani), loc. Sălciua de Jos (Alba), cules în oct. 1996.

⁶ Informator: Negruț Mărin a Șontului (73 ani), loc. Vadu Crișului (Bihor), cules în august 1997.

⁷ Petru Caraman – *Colindatul la români, slavi și alte popoare*, București, Ed. Minerva, 1983, p. 459.

⁸ Informator: Căian Maria (67 ani), loc. Florești (Cluj), cules în septembrie 1995.

⁹ Informator: Bonțea Viorica a Ciungariului (44 ani), loc. Tusa (Sălaj), cules în iulie 1995.

¹⁰ Informator: idem nota 7.

¹¹ Informator: Damșa Anuța a Moateli (72 ani), loc. Chechiș (Sălaj), cules în noiembrie 1996.

¹² Informator: Peter Susana a lui Gabor (52 ani), loc. Valea Ieri (Cluj), cules în august 1997.

¹³ Informator: Roș Anuța a Gărdii (56 ani), loc. Mărișel (Cluj), cules în iulie 1997.

¹⁴ Biblia – Vechiul Testament, *Geneza*, cap. 3, 17-19.

¹⁵ Informator: Joldiș Irina (45 ani), loc. Luna de Sus (Cluj), cules în august 1998.

¹⁶ Informator: Oltean Paraschiva (52 ani), loc. Apahida (Cluj), cules în iulie 1998.

¹⁷ Informator: Precup Elvira (49 ani), loc. Poieni (Cluj), cules în noiembrie 1996.